

Tusculum

2022
SOLIN-15

Tusculum

15

Solin, 2022.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kolak, Sveučilišna knjižnica u Splitu

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

15

Solin, 2022.

Sadržaj

7-39	Martin Bažoka – Ivan Šuta	Prapovijesni nalazi s gradine Sutikve u Solinu
41-59	Luka Donadini	Religija, kult i moralnost u Saloni (I) Poštovanje i dužnost prema božanstvima
61-69	Nikola Cesarik	<i>Cohors I Alpinorum vel cohors I milliaria Delmatarum?</i>
71-85	Diana Čorić – Dražen Maršić	Salonitanska kamena urna T. Domicije Januarije
87-91	Krešimir Grbavac	Stela alumna Merkurija iz Solina
93-98	Dino Demicheli	Dva epigrafska fragmenta iz obiteljske kuće u solinskom predjelu Ninčevićima
99-104	Ivan Alduk	Natuknice za studiju o srednjovjekovnom Solinu (I)
105-123	Ana Šimić	Kraljica Jelena Slavna u hrvatskim povijesnim romanima
125-141	Blanka Matković	Zaboravljena povijest grada Splita i njegove okolice Križarska organizacija srednje Dalmacije kroz UDB-in dosje Zlate Radović
143-161	Arsen Duplančić	Dva crteža Franje Kopača u Solinu
163-193	Tonči Čičerić	Solinsko pučko pjevanje u kontekstu razvoja klapskoga pjevanja u Solinu od sredine 20. stoljeća do danas
195-223	Mirko Jankov	Iz riznice svjetovnoga repertoara Pučkih pivača Gospe od Otoka – Solin: Transkripcije i jezično-glazbena analiza osam tradicijskih napjeva (dio prvi: muški tekstovi)
225-227	Arsen Duplančić – Marko Matijević	U spomen na Milana Ivaniševića (8. svibnja 1937. – 30. prosinca 2021.)
229		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Martin Bažoka – Ivan Šuta

Prapovijesni nalazi s gradine Sutikve u Solinu

Martin Bažoka
Fra Frane Kamenjarina 21
HR, 21214 Kaštel
Kambelovac
martin.bazoka@gmail.com

Ivan Šuta
Muzej grada Kaštela
Lušiško Brce 5
HR, 21215 Kaštel Lukšić
sutaster@gmail.com

Gradinsko naselje Sutikva nalazi se u istočnom dijelu Solina, uz veliku vapnenačku stijenu koja je bila njegova središnja točka. To prapovijesno naselje danas je većim dijelom uništeno gradnjom ceste prema Mravincima i širenjem novoga solinskog groblja. U radu se obrađuju pokretni nalazi iz arheološke zbirke Marka Matijevića prikupljeni na Sutikvi tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća. Uglavnom je riječ o ulomcima keramičkih posuda koje se mogu datirati u brončano i željezno doba.

Ključne riječi: Sutikva, prapovijesna gradina, brončano doba, željezno doba

UDK: 903.4Sutikva(497.583Mravince)(497.583Solin)
7.031.1"637"
7.031.1"638"
903.2+903.23

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 30. kolovoza 2022.

Uvod

O Sutikvi kao gradinskom naselju već je pisano na stranicama *Tusculuma*,¹ a i prije toga bilo je osvrta na lokalitet u radu o prapovijesnom sloju obližnjega Putalja.² U lokalnom mjesečniku *Solinskoj kronici* u dva su navrata objavljeni članci u kojima se upozoravalo na važnost lokaliteta i njegove učestale devastacije.³ Veća količina arheoloških nalaza prikupljena je pri građevinskim radovima tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća, u vrijeme kada je građena današnja cesta prema Mravincima i prošireno novo solinsko groblje, a danas se čuva u arheološkoj zbirci Marka Matijevića. Za potrebe izrade ovoga rada pregledani su svi nalazi te su izdvojeni i dokumentirani karakteristični primjerci. Nastojat ćemo ih prikazati i uklopiti u širi prostorni kontekst brončanoga i željeznoga doba okolnoga prostora, s naglaskom na ulomke keramičkoga posuđa, koji čine glavninu nalaza.⁴

Položaj lokaliteta

Toponim Sutikva potekao je od srednjovjekovne crkve posvećene sv. Tekli i sv. Ivanu Krstitelju koja je uništena u vrijeme osmanskih provala na solinski prostor.⁵ Na mogući položaj crkve ukazuju srednjovjekovni grobovi otkriveni na sjeverozapadnom dijelu Sutikve.⁶

Tek se s vrha Sutikve, na nadmorskoj visini od 129 metara, može jasno sagledati njezin položaj u širem prostornom okviru. U pravcu sjevera dobro je vidljiv kliški prijevoj s Tvrđavom, a prema zapadu otvara se pogled na Kaštelski zaljev sve do Trogira te na donji dio toka Jadrana s ušćem i vranjičkim poluotokom. Prema istoku dobro se vidi jugozapadni dio Mosora i naselje Mravince koje zaklanja pogled prema dolini oko rječice Žrnovnice. Južno od Sutikve dobra je vizualna kontrola obližnjega prostora Dračevca i Karepovca, a u daljini se vidi i Kamen, naselje s utvrdom

1 M. Katić 2010, str. 9-11.

2 S. Čače 2001, str. 47-48.

3 M. Matijević 1994, str. 16; M. Katić 1995, str. 16-17.

4 Zahvaljujemo Marku Matijeviću na ustupanju materijala i poticaju za izradu rada. Kolegama Martini Čelhar, Lujani Paraman i Igoru Borziću zahvaljujemo na savjetima i komentarima u vezi importiranoga keramičkoga materijala, a Dominiku Žaniću i Aleksandri Maturi zahvaljujemo na pomoći u izradi grafičkih priloga.

5 L. Katić 1955, str. 146.

6 A. Piteša 1992, str. 159.

na monolitnoj stijeni. Najbliža prometna poveznica s kliškim prijevojem za današnji prostor istočnoga dijela Splita vodi preko Mravinaca starim pješačkim putem koji istočno od ušća Jadra preko zapadne padine Mosora i Klis-Kose ide do Klisa.⁷ Korištenjem ovoga komunikacijskog pravca izbjegavao se prijelaz rijeke Jadra i smanjeni su izgubljeni padovi, pa je očito i njegova uloga u povezivanju sa zaleđem bila bitna i za prapovijesne zajednice ovoga prostora. Osim ovoga prometnog pravca, oko 600 metara južnije od Sutikve, na području Dračevca, nalazila se trasa rimske ceste Salona – Epetij. Ova je trasa vjerojatno korištena još u prapovijesti, pa valja uzeti u obzir ulogu gradine u kontroli dužobalnoga prometnog pravca.

Okolna arheološka nalazišta

Od okolnih prapovijesnih nalaza i nalazišta treba spomenuti slučajni nalaz bušene čekić-sjekire s položaja Kunčeve kuće,⁸ neolitičko naselje na Dračevcu,⁹ gradinu Kapinu na Mosoru i istoimenu špilju iznad Kučina te gomile na Mačkovcu i Kučinskim podima gdje se nalazi i jedna gradina.¹⁰ Što se tiče topografije kasnobrončanodobnih i željeznodobnih utvrđenih naselja na širem priobalnom prostoru, potrebno je spomenuti gradine na trogirskom i kaštelanskom području te u Donjim Poljicima. Gradine Sutilija, Veli Bijać, Luko i Ostrog, prema dosadašnjim spoznajama, naseljavane su u isto vrijeme kao i Sutikva. Tu je i kliška utvrda, na kojoj je također postojao željeznodobni sloj i koja je bila ključna točka za kontrolu prolaza prema zaleđu.¹¹ Bogati nalazi pri rekonstrukciji rive u Vranjicu godine 2004. ukazuju na postojanje većega obalnog naselja koje je egzistiralo tijekom brončanoga i željeznoga doba,¹² a treba spomenuti i nalaz kulturnoga sloja kasnobrončanodobnoga naselja u središtu današnjega Solina.¹³ Željeznodobna keramika pronađena je i na gradini Peruniću iznad Strožanca,¹⁴ a dalje prema jugoistoku na Primorskoj kosi treba spomenuti i gradinu uz crkvu sv. Maksima, od koje je u temeljima crkve sačuvan i dio kule od megalitskih blokova.¹⁵ Uz ove lokalitete u stručnu

je literaturu kao referentni lokalitet ušla i obližnja »Ilirska Salona« u Donjoj Rupotini. Tamo, zasad, osim ostataka podzida od megalitskih blokova, koji bi mogli biti i rimskodobni i vezani uz reutilizaciju blokova ogradnoga zida obližnje nekropole uz rimsku cestu prema Klisu, nema direktnih arheoloških potvrda ni naznaka da je uistinu riječ o željeznodobnom utvrđenom naselju.¹⁶

Prostorna organizacija utvrđenoga naselja

Nesretna sudbina Sutikve i izostanak interesa za arheološka istraživanja većim dijelom uništena nalazišta onemogućava jasniji uvid u prostornu organizaciju naselja. Vapnenačka stijena koja se izdiže iz okolnoga flišnog tla, osim što je geomorfološki fenomen – olistolit, bila je i važan prostorni marker koji je i danas nezaobilazan dio solinskoga pejzaža (sl. 1). U flišnoj priobalnoj zoni okolice Kaštelanskoga zaljeva nalazi se nekoliko ovakvih vapnenačkih stršećih gromada koje su u prošlosti bile važni prostorni reperi i privlačile su pažnju putopisaca i kartografa (sl. 2).¹⁷

U novije vrijeme ove se stijene gube u prostoru zbog ubrzanе i nekontrolirane urbanizacije splitske periferije, što je naročito izraženo u primjerima Kamena i Kile. Prepoznatljiva vizura Sutikve sa zapadne strane nagrđena je gradnjom uskotračne željeznice početkom 20. stoljeća te već spomenutom gradnjom ceste prema Mravincima i širenjem groblja.

Prema koncentraciji površinskih nalaza može se pretpostaviti da se naselje razvilo na zapadnom podnožju. Na zapadnoj, pristupačnijoj strani stijene također je bilo moguće formirati naseobinske zone. Tu je nekoliko manjih prirodnih terasa na kojima su se mogle smjestiti nastambe, a na to upućuju i površinski nalazi. Komadi kućnoga lijepa ukazuju na postojanje drvenih objekata,¹⁸ a vjerujemo da je postojao i bedem iako nije sačuvan njegov trag. Pretpostavljamo da je to bio karakterističan tip gradine s izraženom gradinskom dominantom. Ovaj je tip prepoznat u ambijentu krških polja u zaleđu i javlja se na

7 I. Šuta 2020, str. 129.

8 I. Marović 1975, str. 10.

9 M. Bilić 2012, str. 646.

10 I. Alduk 2013, str. 29.

11 M. Katić 2010, str. 12-13.

12 I. Radić-Rossi 2011, str. 302-311.

13 I. Šuta 2012, str. 12-13.

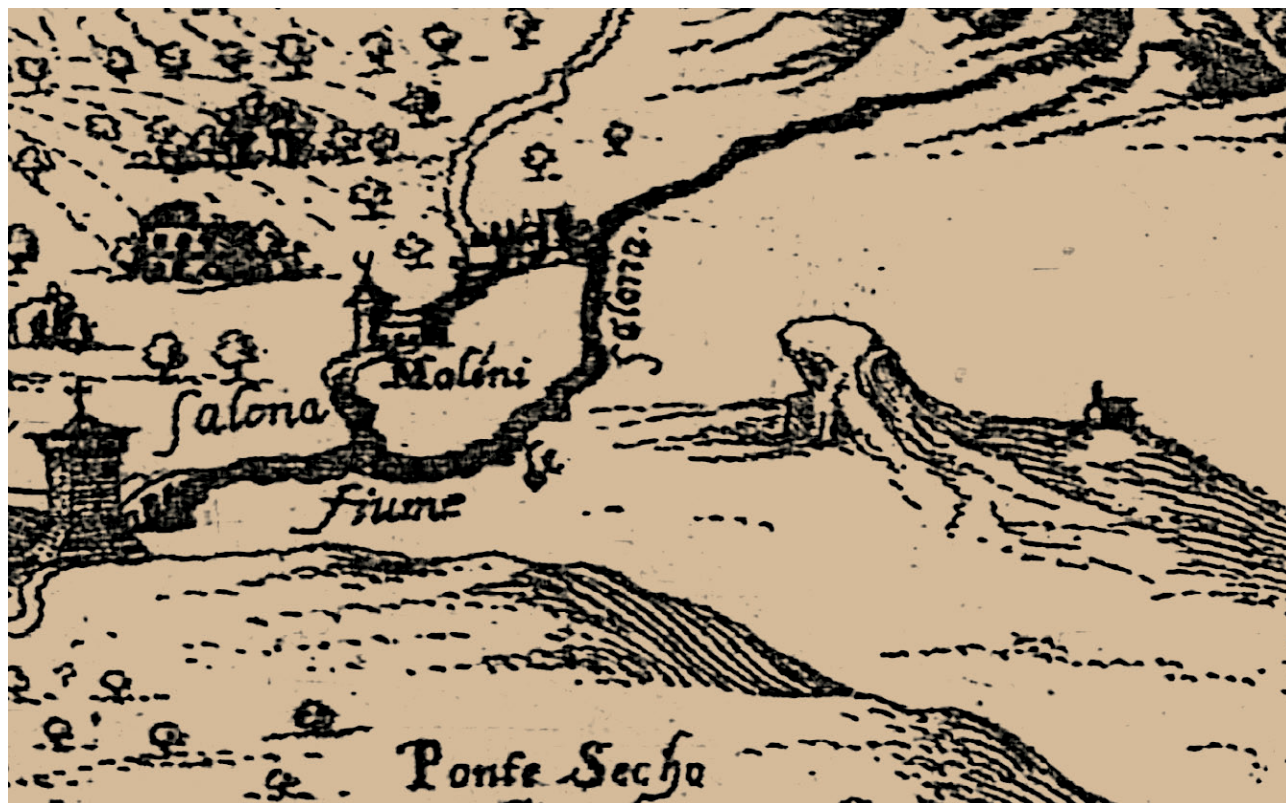
14 A. Škobalj 1970, str. 132-133. Zahvaljujemo Peri Antunoviću na informaciji o nalazima željeznodobne keramike.

15 A. Škobalj 1970, str. 150-151.

16 I. Šuta 2012, str. 54.

17 T. Marjanac 1987, str. 178.

18 M. Katić 2010, str. 9.

Slika 1

Sutikva na karti splitskoga područja, autora Martina Kolunića Rote iz godine 1558. (izvor: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=10183>)

prijelazu iz brončanoga u željezno doba. Slični su primjeri Pavlovića gradina u Konjskom,¹⁹ gradina kod zaseoka Maljkovići u Labinu²⁰ i gradina Šišmen kod zaseoka Balići u Dugopolju.²¹

Gradinska dominantna na Sutikvi bila bi sama vapnenačka stijena koja je oko 40 m viša od okolnoga terena. Bedem je vjerojatno štitio naselje sa sjeverne i južne strane, dok je zapadna strana, okrenuta prema ušću Jadra, bila slabije zaštićena. Istočna je strana stijene nepristupačna pa tu nije bilo potrebno graditi bedem. Na zračnim snimkama Solina iz 1952. i 1968. godine, iz vremena prije gradnje novoga groblja, na granici čestica 6933/1 i 6940/2 može se uočiti kamena gomila duga oko 30 metara i široka oko 5 metara. Moguće je da je riječ o ostatcima trakta sjevernoga bedema, no s obzirom da je kasnijim gradnjama ova gomila uništena teško će se

moći utvrditi njezina prvobitna namjena. Sjeverna strana dodatno je prirodno zaštićena vododerinom koja je na austrijskom katastru označena kao početak potoka Arapovac (*Torrente Arapovaz*), koji se danas naziva Barbarića potok. Na k.č. 1330, koja zauzima gotovo čitavu stijenu, u austrijskome je katastru označen općinski pašnjak. Na terasama zapadno od stijene također su bili pašnjaci i vinogradi. Na spomenutim starijim zračnim snimkama još je na dvama mjestima vidljiva koncentracija vegetacije ispod koje bi mogle biti krčevinske gomile. Za razliku od krškoga terena, na flišnim podlogama koje su intenzivno obrađivane u prošlosti rijetko ćemo pronaći sačuvane površinske strukture, naročito iz prapovijesti. Sama je stijena površine oko 9000 m², a prema distribuciji nalaza na zapadnoj padini pretpostavljamo da je ukupna površina naselja bila oko 20.000 m².

19 I. Šuta 2016, str. 20-21.

20 I. Šuta 2010, str. 14.

21 D. Kliškić 2001, str. 67-68.

KERAMIČKI NALAZI

Dio keramičkih nalaza sa Sutikve prikupio je i Marijan Lozo, a pregledao ih je Slobodan Čače te ih je spomenuo u radu o prapovijesnoj gradini na Putalju. Budući da su to do sada jedini podatci o toj keramici, ovdje donosimo cijeli tekst: »U vrijeme kada je dovršavan ovaj prilog, gosp. M. Lozo mi je pokazao veću količinu keramike prikupljene iz razrovanog sloja na Sutikvi kod Mravinaca, istočno od Solina. Ovi ulomci posve izvjesno pripadaju starijem željeznom dobu, što posebno potvrđuje ulomak apuske slikane keramike s geometrijskom ukrasom. S obzirom na stanje istraženosti bilo mi je važno što sam izravno mogao usporediti putaljske nalaze s većom cjelinom nalaza s mjesta udaljenog samo 7 km zrakom od Putalja. I nalazi sa Sutikve pokazuju da je željeznodobna keramika po fakturi bitno čvršća i otpornija, a kakvoća izradbe je posebno uočljiva kod velikog posuđa. Potvrđuje se postavka o željeznodobnom širenju facetiranja kod obradbe unutrašnje strane oboda i hrbata ručica. Također je uočljivo da ovdje dolazi do izražaja ukrašavanje koje tehnikom i motivima posve odgovara sjevernodalmatinskom željeznom dobu (osobito različite kanelure te udubljeni ukrasi), a nije zastupljeno na Putalju. Općenito govoreći, dojam je da su ovi nalazi posve srodni istodobnoj keramici liburnskih nalazišta. I ovim putem srdačno zahvaljujem gosp. Marijanu Lozi na prijateljskoj susretljivosti i dragocjenim obavijestima.«²²

Keramika grublje izrade

Glavninu prikupljenoga materijala iz zbirke Marka Matijevića čine ulomci prapovijesnih keramičkih posuda oblikovanih rukom bez upotrebe lončarskoga kola. U glinu su dodane mineralne primjese, grog ili organski dodatci koji su služili za pojačanje čvrstoće i termičke izdržljivosti posude. Gotovo sva lokalna keramika sa Sutikve kvalitetno je pečena te je tvrde i kompaktne fature. Keramika lošije kvalitete rijetko se javlja, no treba imati na umu da nalazi nisu potekli iz arheološkoga istraživanja, nego su selektivno prikupljeni i ne odražavaju cjelovitu sliku. Bitno je naglasiti da većina nalaza nije prikupljena na površini, što bi moglo imati utjecaja na očuvanost površine stijenki zbog dugotrajna djelovanja atmosferilija, nego je uglavnom riječ o nalazima iz uništenoga kulturnog sloja. Na to upućuje i činjenica da većina prikupljenih

ulomaka ima svježe lomove. Repertoar boja stijenki ukazuje na standardnu praksu pečenja na otvorenom ili u plićoj/dubljoj jami, što rezultira neujednačenom bojom stijenki i presjeka. Jezgra posude najčešće je tamnije boje, odnosno tamnosive, tamnosmeđe, crne i sive, dok boja vanjske stijenke varira od sive preko tamnosmeđe i smeđe do narančaste i crvene boje. Dominiraju ulomci koji su glačani po vanjskoj i unutrašnjoj površini, a manja grupa nalaza izdvaja se sjajno uglačanom tamnosmeđom do crnom površinom (T. I, 7; T. IV 7; T. VII, 7-8; T. X, 4; T. XI, 7; T. XII, 13; T. XVII, 1).

Ulomci prapovijesnoga keramičkoga posuđa sa Sutikve pripadaju različitim tipovima posuda namijenjenih svakodnevnom skladištenju, pripremi, posluživanju i konzumaciji prehrambenih namirnica i tekućina. Od osnovnih oblika posuda zastupljeni su lonci, zdjele i šalice, iako fragmentiranost materijala često otežava poznavanje tipološku atribuciju. Ukupno je prikupljeno oko 15 kg keramičkoga materijala od čega su izdvojena 104 dijagnostička ulomka. Među njima prevladavaju lonci s 23 primjerka (22,12 % od ukupnoga broja ulomaka) i zdjele s 19 primjeraka (18,27 %). U manjoj su mjeri zastupljeni ulomci šalice, vrčeva i jednoga pladnja koji su posvjedočeni s 10 ulomaka (9,61 %), ručke i drške s 18 ulomaka (17,31 %) te ukrašene stijenke sa 17 ulomaka (16,35 %). Ukrašavanje je zabilježeno na 28 ulomaka, što čini 26,29 % ukupnoga broja dijagnostičkoga keramičkoga materijala.

Među keramičkim materijalom prisutni su ulomci koji se s većom ili manjom sigurnošću mogu pripisati posudama zatvorene forme, odnosno loncima. Lonci stegnutog otvora s kratkim izvijenim obodom (T. I, 1-4) čest su tip koji se javlja kroz duže vrijeme. Ulomak lonca konkavnog vrata (T. I, 8) ukazuje na formu koja je na liburnskom prostoru zabilježena kroz brončano i željezno doba, a istom se razdoblju mogu pripisati i ulomci lonca koso izvučenog oboda (T. II, 4-6, T. XVII, 1) kakvi su dokumentirani na više dalmatinskih nalazišta.²³ Brončanom i željeznom dobu mogu se pripisati i lonci zaobljene forme s više ili manje cilindričnim vratom koji završava okomitim ili blago prema unutra nagnutim obodom (T. I, 5-7), lonci s horizontalno izvučenim obodom (T. II, 3), primjerak oboda koljenasto prelomljenog prema van (T. II, 7) te ulomak prema van izvijenog oboda čiji je prijelaz iz vrata u obod

²² S. Čače 2001, str. 47-48.

²³ Za lonce konkavnog vrata vidi M. Čelhar et al. 2018, tab. 2, 7; T. Zojčeski 2013, tab. VII, 1; za lonce složenog obrisa i koso izvučenog oboda vidi J. Korošec – P. Korošec 1980, sl. 19. 3, 5, 7; S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, tab. 11, 1; L. Šešelj – M. Vuković 2013, tab. 1, 10, 12; L. Paraman – M. Ugarković – M. Steskal 2020, tab. 2, 1-2; L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, tab. 2, 21-26.

Slika 2
Sutikva s jugozapadne strane (snimio Martin Bažoka)

s vanjske strane zaobljen, a s unutrašnje naglašen oštrim prijelazom (T. II, 9).²⁴

Primjerci većih lonaca stožastog vrata sa širokim i koso prema gore izvučenim obodima (T. III, 1-2), promjera otvora oko 20 cm, bliske analogije imaju u brončanom i starijem željeznom dobu jugoistočnoga alpskog i južnoga panonskog prostora.²⁵ Nalazi na Limskoj gradini klasificirani su kao amfore. Kod jednoga je ulomka u donjem dijelu primjetan pregib prema unutra, što bi sugeriralo

bikonično oblikovanje (T. III, 1), a posude slične forme u Stični klasificirane su kao piti.²⁶ Istom vremenskom kontekstu valja pripisati i ulomak trbušastog lonca kratko prema van izvučenog oboda (T. III, 3).²⁷ Sa Sutikve potječe i jedan ulomak posude užega otvora i dužega široko prema van izvijenog oboda te bi se moglo raditi o formi posuda koje su na Monkodonji određene kao boce (T. II, 8).²⁸ Zabilježen je i ulomak dubokoga lonca jednostavna obrisa s ravnim obodom koji je blago zadebljan s vanjske

24 Za lonce s cilindričnim vratom i okomitim obodom vidi S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, tab. 6, 1; M. Čelhar et al. 2018, tab. 2. 3-4; L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, tab. 1, 11-13 i tamo citirana literatura; za horizontalno izvučene obode vidi S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, tab. 10, 7; J. Korošec – P. Korošec 1980, sl. 15, 2; D. Urem 2012, str. 78, prilog 2, 1b. Koljenasto prelomljeni i prema van izvijeni obodi kod lonaca i zdjela na bosanskim su lokalitetima zabilježeni od kasnoga brončanog doba (B. Čović 1965, tab. III, 1-6, 11-12, tab. X, 13a-i), a zabilježeni su i u obližnjem Vranjicu i na gradini Sutiliji (I. Radić Rossi 2011, T. LIX, 8; L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, tab 2, 27). Za lonce koso prema van izvijenog oboda s oštrim prijelazom iz vrata u obod s unutrašnje strane vidi B. Čović 1965, tab. X, 10; Z. Brusić 1977, str. 58, T. VI, 4.

25 I. Drnić 2018, str. 110 i tamo citirana literatura.

26 D. Urem 2012, prilog 4, 2, 4; L. Grahek 2016, str. 109, sl. 37, Pi 1a-b.

27 S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, tab. 11, 1.

28 A. Hellmuth Kramberger 2017, str. 116-129, tab. 151, 2-3.

strane i ukrašen otiscima prsta (T. I, 10). Riječ je o obliku lonca koji se u različitim inačicama javlja u kasnom brončanom i željeznom dobu.²⁹ Utiskivanjem je ukrašen i vanjski rub oboda velikoga lonca masivnijih stijenci s ravnim obodom koji je blago nagnut prema unutra (T. II, 2). Taj ulomak ukazuje na posudu većega kapaciteta kojemu bi primarna namjena bila pohrana veće količine hrane, tekućine ili nekih drugih sirovina. Vjerojatno je riječ o inačici pita lokalne proizvodnje kojemu bi se određene paralele mogle pronaći među nalazima u obližnjem Trogiru.³⁰

Ukrašavanje oboda utiskivanjem prsta ili nokta najzastupljeniji je ukras lonaca sa Sutikve (T. I, 5-6, 9-10; T. II, 1-2, 4-5), a kod jednoga je primjerka obod ukrašen kosim dubokim urezima (T. II, 3). Ukras izveden dubokim urezivanjem prisutan je i na vanjskoj stijenci vrata jednoga lonca (T. II, 9), a zabilježeni su i primjeri lonca s apliciranom jezičastom drškom ispod oboda (T. II, 1; T. XVII, 1).

Prisutni su i ulomci koji se mogu pripisati otvorenim oblicima posuda, odnosno varijantama plićih i dubljih zdjela. Primjeri zdjela sa zaravnjenim te s unutrašnje i/ili vanjske strane proširenim obodom (T. IV, 1-9) predstavljaju oblik kasnoeneolitičke i ranobrončanodobne tradicije.³¹ Upravo se tom razdoblju može pripisati i ulomak zdjele koso zasječnog oboda s očuvanim ukrasom dvostrukoga niza naizmjenično postavljenih trokutastih otisaka organiziranih u više vodoravnih pojaseva (T. IV, 9).³² Zaravnjeni obod ovih zdjela može biti postavljen ravno ili nakošeno prema unutra te se u raznim varijacijama javlja kroz čitavo brončano doba i u starijem željeznom dobu. Prostorno najbliže analogije plićim i dubljim zdjelama sa Sutikve poznate su iz Vranjica, Trogira te s gradinâ Sutilije, Oriovišćaka i Znojila.³³

Ulomci plićih i dubljih velikih zdjela zaobljenog tijela i oboda koji je široko izvijen koso prema gore (T. V, 1-4) ukazuju na formu koja se na istočnom Jadranu javlja od srednjega brončanog do starijega željeznog doba. Primjerci sa Sutikve većih su dimenzija, s promjerima otvora većim

od 20 cm, te su im površine uglačane. Jedan primjerak sjajno je uglačan (T. V, 3), a jedan je ulomak ukrašen plitkom valovnicom po obodu (T. V, 2). Bliske analogije ovim zdjelama nalazimo u Hvaru, na gradinskom lokalitetu Vrčevo-Gorica gdje su karakteristične za razdoblje od srednjega brončanog doba i kroz željezno doba, a slično su datirani i primjerci u Ričulu. Slične zdjele zabilježene su i u Vaganačkoj pećini gdje su datirane u prijelaz iz kasnoga brončanog doba u starije željezno doba, dok Batović nalaze ovakvih zdjela iz Radovina datira u željezno doba.³⁴

Oblici poluloptastih i koničnih zdjela jednostavnog obrisa i blago prema unutra uvučenog oboda koji završava zaobljeno (T. VI, 1-2) karakterističan su oblik kasnoga brončanog doba i starijega željeznog doba.³⁵ Istom se razdoblju može pripisati i duboka poluloptasta zdjela s obodom koji je blago zadebljan s unutrašnje i vanjske strane te završava zaravnjeno i nagnut je prema unutra (T. VI, 4). Ispod oboda aplicirana je jezičasta drška, što je često kod sličnih posuda toga razdoblja.³⁶ Primjerak zdjele uvučenog ruba i oboda koji je s vanjske strane ukrašen plitkim kosim kanelurama (T. VI, 3) predstavlja inačicu zdjelâ koje se u kontekstu kompleksa kultura polja sa žarama javlja od Ha A stupnja, ali su najkarakterističnije za Ha B stupanj središnje Hrvatske i Slovenije. Njihova pojava evidentirana je i u starijem željeznom dobu, a primjerak sa Sutikve odgovarao bi inačicama ukrašenim kratkim kosim ili okomitim plitkim kanelurama koje se datiraju u 9. i početak 8. stoljeća prije Krista.³⁷ Zdjelama se možda može pripisati i ulomak širokoga, koso prema gore izvučenog oboda s koljenastim prijelazom u tijelo posude (T. VI, 6) s bliskim analogijama u 7. fazi Vaganačke pećine koja se datira u završetak srednjega brončanog doba i starije razdoblje kasnoga brončanog doba.³⁸

Sa Sutikve potječe i nekoliko dijagnostičkih ulomaka šalica i vrčeva (T. VII). Vrč poluloptastog tijela, visoka i blago konkavnog vrata koji završava zaobljenim obodom (T. VII, 1) bliske paralele ima u Vlaškoj peći kod Senja, dok su slični

29 V. Barbarić 2011, str. 55 i tamo navedena literatura.

30 B. Kirigin – L. Paraman 2020, str. 36-37, tab. 1, 1, 4, tab. 2, 1, 4, 10, sl. 34.

31 M. Hulina – S. Forenbaher – P. T. Miracle 2012, sl. 16, 3f, str. 161 i tamo citirana literatura.

32 S. Forenbaher 2018, str. 115-117.

33 Nalaz s gradine Znojilo datira se u rano i srednje brončano doba (I. Šuta 2021, str. 50, T. 1,1), dok su slični nalazi iz Vranjica datirani od srednjega brončanog doba do u starije željezno doba (I. Radić Rossi 2011, str. 305, T. LX). Nalazi s Oriovišćaka i Sutilije sakupljeni su s površine zbog čega izostaje sigurna vremenska atribucija (L. Paraman – M. Ugarković – M. Steskal 2020, str. 256, T. 4, 13-15; L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, T. 3, 47-48).

34 Hvar: E. Visković 2019, T. 4, 3 i 4; Vaganačka pećina: S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, str. 7, T.11, 3-4; Radovin: Š. Batović 1968, T. XXVI, 3; Ričul: M. Čelhar et al. 2018, T. 3. Na lokalitetu Vrčevo-Gorica klasificirani su kao tipovi 5 i 8 (A. Šokčević 2016, str. 26-27, kat. br. 17, 29, 41, 54, 77-79, 100, 113, 347).

35 L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, str. 61 i ondje navedena literatura, T. 5, 68-70.

36 Primjerci s apliciranom jezičastom drškom: Renje i Ričul: V. Barbarić 2011, str. 110, bilj. 385 i 386; Radovin: L. Šešelj – M. Vuković 2013, tab. 2, 7; Gradina Korita: B. Govedarica 1982, T. X, 13.

37 I. Drnić 2018, str. 114, i tamo citirana literatura.

38 S. Forenbaher – P. Vranjican 1985, str. 13, T. 8, 4-5.

nalazi na gradini Benkovac-Kaštel klasificirani kao manji lonci.³⁹ Ulomak šalice kratkoga i prema van izvijenog oboda koji završava zaobljeno i na stijenci ima apliciran jezičasti ukras (T. VII, 4) blisku analogiju ima na Putalju, iako je primjerak s Putalja ukrašen bradavičastom aplikom.⁴⁰ Ulomci kratkih prema van izvijenih oboda (T. VII, 3, 7-8) predstavljaju brončanodobnu tradiciju, a takvi su primjerci zabilježeni u obližnjem Vranjicu.⁴¹ Šalicama se može pripisati i manja posuda zadebljanoga i prema van izvijenog oboda (T. VII, 2).⁴² Rekonstruirana šalica (T. XVII, 3) nema sačuvanu ručku, a po stijenci trbuha ukrašena je plitkim vertikalnim kanelurama. Zabilježen je i jedan ulomak pladnja s naglašenim podebljanjem s unutrašnje strane (T. VII, 9).

Ručke su zastupljene s nekoliko tipova. Prevladavaju masivnije vertikalne trakaste ručke većih posuda (T. VIII, 3-5). Jedna trakasta ručka ukrašena je trima nizovima pravocrtnih utisnuća (T. VIII, 6). Jedna ručka ima sedlast presjek (T. VIII, 2), a tri ručke imaju nepravilan elipsast presjek (T. VIII, 1; T. IX, 2-3) od kojih se dvije spajaju na obode šalice ili vrčeva (T. IX, 2; T. VIII, 1).⁴³ S obodom posude vjerojatno se spaja i ručka s hrptom (T. IX, 1).⁴⁴ Horizontalne ručke zastupljene su s tri primjerka (T. VIII, 7; T. IX, 4-5), a cjelovita horizontalna ručka blago je facetirana (T. IX, 5).

Među ukrašenim ulomcima dominiraju različite plastične aplikacije jezičastog i potkovastog oblika (T. X, 1-6), aplicirane plastične trake koje mogu biti ukrašene utiskivanjem (T. X, 9-11) i urezivanjem (T. X, 12) te varijacije bradavičastih ispupčenja (T. X, 7-8). Prisutni su i ukrasi izvedeni apliciranjem tankoga rebra i tanke valovite trake (T. X, 13-14) te plitka bradavičasta udubljenja (T. X, 15). Sa Sutikve potječe i ulomak tijela posude ukrašen motivom šrafiranoga trokuta (T. XI, 5). Zabilježeni su i ulomak tijela te ulomak oboda lonca ili zdjele ukrašeni tzv. *schnur* ili *pseudoschnur* tehnikom (T. XI, 1 i 8) koja je na dalmatinskim nalazištima zabilježena od 9. i 8. stoljeća prije Krista, a analogije pronalazimo na više srednjodalmatinskih lokaliteta.⁴⁵ Od ukrasa prisutni su još ulomak tijela i ramena posude ukrašen dubokim urezivanjem (T. XI, 4), ulomak ukrašen urezanim

paralelnim linijama između kojih je izvedeno koso ubadanje (T. XI, 2) te ulomak s ukrasom izvedenim nasumičnim plitkim ubodima koji su uokvireni dvama plitkim urezanim linijama – tzv. motiv bodljikave žice (T. XI, 3). Dva potonja ulomka po fakturi ne odskaču od većine ostaloga keramičkog materijala, no ukrasi su karakteristični za ranije razdoblje kasnoga eneolitika i ranoga brončanog doba. Uzevši u obzir i ulomak zdjele (T. IV, 9), koji se također po ukrasu može datirati u to vrijeme, treba pomišljati i na mogućnost ranijega korištenja položaja, već od kasnoga eneolitika. Dokumentirani su i plastični ukrasi u vidu produžetka oboda sjekiraste i četvrtaste forme (T. XI, 6 i 7). Navedeni plastični ukrasi postavljeni su kao produžetak na samoj ručki ili se oblikuju na spoju ručke s obodom te su prepoznatljiv element brončanoga doba. Prostorno najbliže analogije pronalazimo u obližnjem Vranjicu.⁴⁶ Gledano u cjelini, ukrasni repertoar nalaza sa Sutikve odgovara brončanodobnoj i željeznodobnoj tradiciji ukrašavanja keramičkih posuda Dalmacije i istočnoga Jadrana. Što se tiče dna, prisutna su ravna (T. XII, 1, 2, 8, 15), ravna profilirana (T. XII, 3, 4, 10, 17) te dna na višoj ili nižoj stopi (T. XII, 6, 7, 9, 11-14, 16).

Osim keramičkih posuda sa Sutikve potječe i ulomak zaobljenoga bikoničnog pršljena (T. XVII, 2). Pršljeni, zajedno s vretenom i preslicom, predstavljaju dio seta za pređenje tekstilnih niti, a bikonično oblikovani, nalik ovome, na europskim prostorima najčešće su posvjedočeni u željeznodobnim kontekstima.⁴⁷ Iako je znatno oštećen, možemo pretpostaviti kako mu nedostaje otprilike polovica, svrstava se u pršljenove srednje veličine (teži od 20 i lakši od 50 grama)⁴⁸ koji su pogodni za pletenje niti različitih debljina i za izradu konaca.⁴⁹ Zanimljiv je i nalaz ulomka keramičkoga predmeta jezičastog oblika s nizom udubljenja po rubu i perforacijom na vrhu (T. XI, 9). U novinskom članku o Sutikvi Miroslav Katić interpretirao ga je kao amulet,⁵⁰ no treba imati u vidu da nedostaje donji dio i da u dostupnoj literaturi nismo pronašli analogije koje bi mogle pomoći u određivanju namjene predmeta. Stoga ostavljamo otvorenu mogućnost različite interpretacije.

39 S. Forenbaher 1987, T. 1, 2, 4; T. Zojčeski 2013, T. II, 2.

40 S. Čače 2001, str. 60, sl. 6.

41 A. Arena – V. Barbarić – I. Radić Rossi 2020, str. 28, sl. 2, 2, 9.

42 A. Hellmuth Kramberger 2015, str. 86.

43 S. Čače 2001, str. 60, sl. 6.

44 Ibid., str. 8, sl. 7.

45 L. Paraman – M. Ugarković 2020-2021, str. 65 i tamo navedena literatura.

46 I. Radić Rossi 2011, tab. LXVI.

47 T. Belanová Štolcová – K. Grömer 2010, str. 11.

48 Ulomak pršljena težak je 15 grama, što bi značilo da je u cjelovitom stanju bio teži od 20 grama.

49 J. Fileš Kramberger 2020, str. 121.

50 M. Katić 1995, str. 17.

Importirano keramičko posuđe

Sa Sutikve potječe i nekoliko ulomaka posuda stranoga porijekla (T. XIII-XVI). Najraniji je primjer importa ulomak južnoitalske mat slikane keramike (T. XIII, 1), no zbog izrazite fragmentiranosti nije ga moguće preciznije tipološko-kronološki odrediti. Posuda kojoj je pripadao rađena je od pročišćene gline ručno ili na sporom kolu. Unutrašnja je stijenka svjetlonarančaste, dok je vanjska bež boje, a ukras je izveden tamnosmeđom bojom. Od motiva ukrasa očuvan je niz od pet punih paralelnih traka iznad kojih se nalazi linijski raspoređen niz točkica. Puno paralelne trake možda bi mogle odgovarati motivima trokuta (*a tenda*). Dalje, iznad desnoga kraja linije točka može se primijetiti ostatak ukrasa koji bi mogao biti motiv ševrona. Na najvišem dijelu ulomka, uz lom, vidljiv je ostatak još jedne slikane pune linije. Po tim karakteristikama ulomak je dosta sličan južnoitalskoj protogeometrijskoj i ranogeometrijskoj fazi mat slikane keramike koje obilježavaju razdoblje od 12. do kraja 8. stoljeća prije Krista, s tim da se smjena navedenih faza odvija krajem 10. i početkom 9. stoljeća.⁵¹ Potrebno je uzeti u obzir kako se ti motivi često javljaju i u okviru kasnije daunske srednjogeometrijske faze po Yntemi, odnosno protodaunijske geometrijske faze po De Juliisu koje se datiraju u kraj 9. i u 8. stoljeće prije Krista.⁵² Pojava južnoitalske mat slikane keramike na istočnom Jadranu bilježi se od 9./8. stoljeća prije Krista i to u okviru navedene ranogeometrijske i daunske srednjogeometrijske/protodaunijske geometrijske faze, s tim da su nalazi ranogeometrijske faze zasada isključivo zabilježeni na srednjodalmatinskom prostoru.⁵³ Nalaz sa Sutikve bi po ukrasu i fakturi trebalo pripisati upravo tim najranijim grupama nalaza ove vrste keramike na našoj obali Jadrana. Nalazi južnoitalske mat slikane keramike najopsežnije su dokumentirani u grobnim i naseobinskim kontekstima sjeverne Dalmacije, Kvarnera i Istre, dok će slaba dokumentiranost u srednjoj Dalmaciji prije biti rezultat slabije istraženosti nego stvarnoga stanja.⁵⁴

Sljedeći primjer importa ulomak je posude rađene od pročišćene gline oblikovane na kolu (T. XIII, 2). Unutrašnja i vanjska stijenka svijetle su oker boje, a vanjska je stijenka ukrašena crvenonarančastim trakama različite

širine. I ovdje je zbog fragmentiranosti otežana preciznija tipološko-kronološka atribucija. Po opisanim elementima ulomak bi se mogao pripisati keramičkoj produkciji tipa *ceramica a fasce di stilo misto* koja je produkt mlađe apulske keramičke proizvodnje koju karakterizira stapanje autohtonoga stila i tehnike s grčkim. Razvija se od 6. stoljeća prije Krista u grčkim kolonijama Tarantskoga zaljeva pod čijim se utjecajem razvijaju apulske regionalne inačice.⁵⁵ Glavna karakteristika ove keramičke produkcije slikani su motivi horizontalnih traka i valovitih linija, a Douwe Yntema taj stil keramike naziva *badned wares*.⁵⁶ Na istočnoj jadranskoj obali nalazi ove produkcije potvrđeni su u Zadru, na Gradini u Zemuniku te u Osoru, Rovinju i Nezakciju.⁵⁷

Mlađoj apulskoj produkciji mogu se pripisati i sljedeća tri ulomka rađena na brzom kolu (T. XIII, 3-5), no kao i u prethodnom primjeru i ovdje fragmentiranost otežava pouzdanu identifikaciju. Ulomak tijela ili možda vrata posude s obodom izvijenim prema van iz čijega se ruba prema dolje spušta zaobljen trn (T. XIII, 4) izrađen je od pročišćene gline s vanjskom i unutarnjom stijenkom svjetložute boje i presjeka narančaste boje. S unutrašnje je strane ukrašen uskom horizontalnom linijom tamnosmeđe boje, a s vanjske je strane vidljiv dio ukrasa vegetabilnoga motiva izvedena tamnocrvenom bojom. Ukras tamnocrvenom bojom jedva je primjetan na prednjoj strani trna te uz desni kraj prednje strane oboda. Nije moguće pouzdano odrediti o kojem se tipu posude radi, no možda je riječ o obodu kratera ili košare (*kalathos*). Oblikovanje oboda nedvojbeno ukazuje na grčki stil, ali je ukras izveden mat slikanjem. Uporaba brzoga kola za izradu posuda južnoitalske mat slikane keramike zabilježena je od kraja 6. stoljeća prije Krista, a vegetabilnom motivu se određene paralele mogu pronaći u okviru De Juliisove *daunio III* faze, koja obilježava 4. stoljeće prije Krista, ali i na primjercima kratera i *kalathosa* peucetske regionalne inačice mješovitoga stila.⁵⁸

Sljedeći primjer keramike mješovitoga stila predstavlja ulomak tijela posude, rađene na brzom kolu s očuvanom bazom cilindrične ručke (T. XIII, 5). Ukras je izveden mat slikanjem debljih ukrštenih traka tamnocrvenom bojom ispod kojih je, na najnižem dijelu ulomka, očuvan trag još jedne horizontalne trake. Vidljiv je i trag koncentričnoga ukrasa

51 D. Yntema 1990, str. 20, 24, 31, 34-36, sl. 6, 1, 9, 10, sl. 17, 6-10, 19, 22, 23.

52 Ibid., str. 220-225, sl. 203, 4-8; E. M. De Juliis 1977, tab. XXXII, 83-85, 88.

53 Riječ je o nalazima s prostora tvrđave sv. Ane (danas tvrđava sv. Mihovila) i iz grada Hvara; N. Petrić, 1999, str. 46, tab. 1; E. Visković, str. 26, sl. 9.

54 L. Šešelj 2010, str. 433, karta 24; M. Čelhar – I. Borzić 2016, str. 74 i tamo navedena literatura.

55 E. M. De Juliis 1977, str. 7-10; V. Nizzo 2007, str. 275.

56 D. Yntema 1990, str. 333.

57 I. Škoro 2020, str. 80, bilj. 96.

58 E. M. De Juliis 1977, tab. LI, 37, tab. LII, 45, tab. CI, c), tab. CIX, A, slika desno; E. M. De Juliis 1977, sl. 87, tab. VII. slika gore.

Slika 3
Sutikva sa sjeverozapadne strane (snimio Martin Bažoka)

uz rub loma cilindrične ručke. Rađen je od pročišćene gline s vanjskom stijenkom bež boje dok su presjek i unutrašnja stijenka narančaste boje. Po svemu sudeći, oblikovanje posude i ručke odgovara lokalnoj južnoitalskoj produkciji mat slikane keramike, samo što je u ovom primjeru rađena na brzom kolu. Iz sačuvanoga ukrasa ukrštenih i horizontalnih traka teško je rekonstruirati izvorni motiv. Možda je riječ o izvedbi motiva rombova koji često budu izvedeni ukrštenim cik-cak trakama između horizontalnih traka ili je riječ o nekoj varijaciji motiva *a graticcio* poznatih u okviru *daunio III* faze.⁵⁹ Posljednji ulomak koji bi se mogao pripisati ovoj kasnoj produkciji mat slikane keramike ulomak je koso prema gore izvijenog oboda posude (T. XIII, 3). Rađen je na brzom kolu te se s vanjske strane mogu primijetiti po jedan plitki žlijeb na mjestu gdje se obod počinje izvlačiti prema van te pri vrhu oboda. Također je rađen od pročišćene gline svijetle oker boje s vanjske i unutarnje strane s presjekom narančaste boje.

Od grubljega importiranog keramičkog materijala prisutni su i ulomak oboda i dna pita od pročišćene gline (T. XV, 1-2). Ulomak pita sa širokim prstenastim obodom (T. XV, 1) pripada apulskoj proizvodnji 6. i 5. stoljeća prije Krista čiji je import prisutan na prostoru Liburnije, a nedavno je potvrđen i u Trogiru.⁶⁰ Slijedi manji šiljak amfore tipa *Korint B* (T. XVI, 1) te ulomak dna amfore koji bi mogao pripadati *Lamboglia 2* tipu (T. XVI, 2). Nalazi *Korint B* amfora zasada su najbrojnije dokumentirani na prostoru srednjodalmatinskoga akvatorija s koncentracijom na otoku Hvaru.⁶¹ U slojevima grčkoga Fara otkriveni su i ulomci keramičkoga škarta ovoga tipa amfora, što je pokazatelj lokalne proizvodnje.⁶²

Ulomci crnopremazanoga posuđa (T. XIV, 1-3) po kvaliteti i sjaju premaza mogu se pripisati ranom importu *Gnathia* keramike s kraja 4. i početka 3. stoljeća prije Krista,⁶³ a specifičan bljedunjav odsjaj dvaju ulomaka (T. XIV, 1-2) sugerira tarantsku produkciju. Fragmentiranost

59 D. Yntema 1990, str. 335, sl. 319, gornja posuda; E. M. De Juliis 1977, str. 67, tab. XLIX, 4, 13.

60 B. Kirigin – L. Paraman 2020, str. 38 i tamo navedena literatura.

61 I. Borzić 2017, str. 7.

62 M. Katić 2002, str. 55.

63 M. Miše 2015, 23, 31.

nalaza ne omogućuje pouzdano određivanje tipa posude, no sudeći po tankoći stijenke jednoga ulomka (T. XIV, 2) možda je riječ o skifu. Od crnopremazane keramike zabilježeno je i jedno veće dno (T. XIV, 7), vjerojatno ole ili olpe te manje dno skifa (T. XIV, 8). Bolje očuvan ulomak dna (T. XIV, 9) upućuje na atički tip skifa užega donjeg dijela i stope što sugerira elegantnije oblikovanje koje je karakteristično za južnoitalsku proizvodnju kraja 4. i početka 3. stoljeća prije Krista.⁶⁴ Preostali ulomci importa (T. XIV, 4-6) ukazuju na grčko-helenističke proizvode, ali fragmentiranost onemogućuje daljnju determinaciju.

LITIČKI NALAZI

Manju količinu materijala sa Sutikve čine i primjerci litičkih artefakata. Uglavnom je riječ o fragmentima ručnih žrvnjeva i bruseva koji imaju tragove upotrebe ili se po sastavu izdvajaju od lokalnoga kamena. Manji dio materijala čine nalazi cijepane litike. Uglavnom je riječ o jezgrama i odbojcima, a izdvaja se ulomak sječiva trapezoidnog presjeka (T. XVII, 4). Ulomci ručnih žrvnjeva po sastavu su tvrde magmatske stijene vrlo slične onima kakve su se koristile kao balastno stijenje za brodove (T. XVIII, 1-2). U obližnjim Sikulima takve balastne stijene vrlo su čest nalaz u slojevima 2. i 1. stoljeća prije Krista i sekundarno su upotrebljavane kao nakovnji i ručni žrvnjevi.⁶⁵ Po sastavu su vrlo slične velikim oblucima kakvi se mogu pronaći na žalima vanjskih vulkanskih otoka srednje Dalmacije, pa su vjerojatno i primjerci pronađeni na Sutikvi otamo dospjeli. Pronađena su i dva veća ulomka bruseva od pješčenjaka (T. XVIII, 3-4).

Zaključak

Sutikva je nezaobilazan lokalitet u kontekstu proučavanja najranije prošlosti solinskoga, odnosno salonitanskoga prostora iako je zbog bogatstva antičke baštine ovoga prostora taj dio prošlosti ostao po strani znanstvenoga interesa. Miroslav Katić istaknuo je da se Sutikva mora sagledavati zajedno s Vranjicom⁶⁶ i ušćem Jadra. Nalazi sa Sutikve, Vranjica i novi nalaz kulturnoga sloja kasnobrončanodobnoga naselja u središtu Solina ukazuju na egzistiranje vitalne i brojne zajednice. Zahvaljujući povoljnom prirodnom i geografskom položaju ona zasigurno nije imala marginalnu ulogu tijekom brončanoga i željeznoga doba na širem području. Ulomci ukrašenih

keramičkih posuda koji upućuju na ranije korištenje položaja datiraju u kasni eneolitik i rano brončano doba i u ukupnoj količini obrađenoga materijala čine tek manji dio. Nedostatak nekih formi koje, primjerice, čine glavnu dijagnostičkoga materijala u obližnjem Vranjicu, gdje je izražen brončanodobni sloj, ukazuje na to da se glavina materijala na Sutikvi može vezati uz kasnije vrijeme. Sagledavajući u cjelini obrađeni materijal sa Sutikve može se primijetiti velika sličnost s nalazištima u dalmatinskom priobalju i na otocima u razdoblju od kasnoga brončanog doba do mlađega željeznog doba. Forme i ukrasi na lokalnim keramičkim posudama i prisutnost importirane grčke i apulske keramike uklapaju se u funduse materijala obližnjih gradina poput Sutilije, Luka, Oriovsćaka i Veloga Bijaća, ali i udaljenijih lokaliteta na liburnskome prostoru u sjevernoj Dalmaciji. Sličnosti s lokalitetima u srednjodalmatinskom zaleđu manje su izražene. Međutim, to ne mora ukazivati na potrebu naglašavanja razlika u materijalnoj kulturi primorskoga dijela u odnosu na zaleđe ponajprije zbog činjenice da, naročito u bližem zaleđu, nemamo kvalitetno istraženo i publicirano referentno naselje iz željeznoga doba.

Okolica Kaštelanskoga zaljeva s kliškim prijevojem mjesto je na kojem će se na izmaku željeznoga doba sukobiti interesi Delmata, kojima je ovaj prostor bio najvažniji izlaz na more, isejskih Grka, koji nastoje osigurati svoje interese na kopnu, i Rimljana, koji će preko salonitanske luke i kliškoga prijevoja širiti svoju vlast u zaleđu. Uz ove zajednice interes na ovom području imali su i Jadas(t)ini, čije je prisustvo posvjedočeno u Saloni sredinom 1. stoljeća prije Krista. O podrijetlu Jadas(t)ina u struci još uvijek nema jedinstvena stava, a osim teze o njihovom središtu na ovom području vezuju se i uz liburnske stanovnike Jadera.⁶⁷ S njima se povezuju i Jadas(t)ini koji se spominju na starijem farskom tropeju. O Jadas(t)inima sa salonitanskoga natpisa zasigurno će biti još rasprava, što potvrđuje i novija hipoteza Nenada Cambija koji ih povezuje sa stanovnicima prve faze naselja Sikula kod Kaštel Štafilića.⁶⁸ Izostanak nalaza koji datiraju od oko 3. stoljeća prije Krista, osim jednoga mogućeg ulomka dna *Lamboglia 2* amfore, pa nadalje upućuje na zaključak da tada prestaje korištenje Sutikve kao naselja, što bi moglo koincidirati s početkom naseljavanja prostora na kojemu će se tijekom 2. stoljeća prije Krista formirati Salona.

64 B. Kirigin – L. Paraman 2020, str. 44 i tamo navedena literatura.

65 I. Šuta 2011, str. 109.

66 M. Katić 2010, str. 11.

67 S. Čače 1999, str. 75-76.

68 N. Cambi 2012, str. 10.

Tabla I

Tabla II

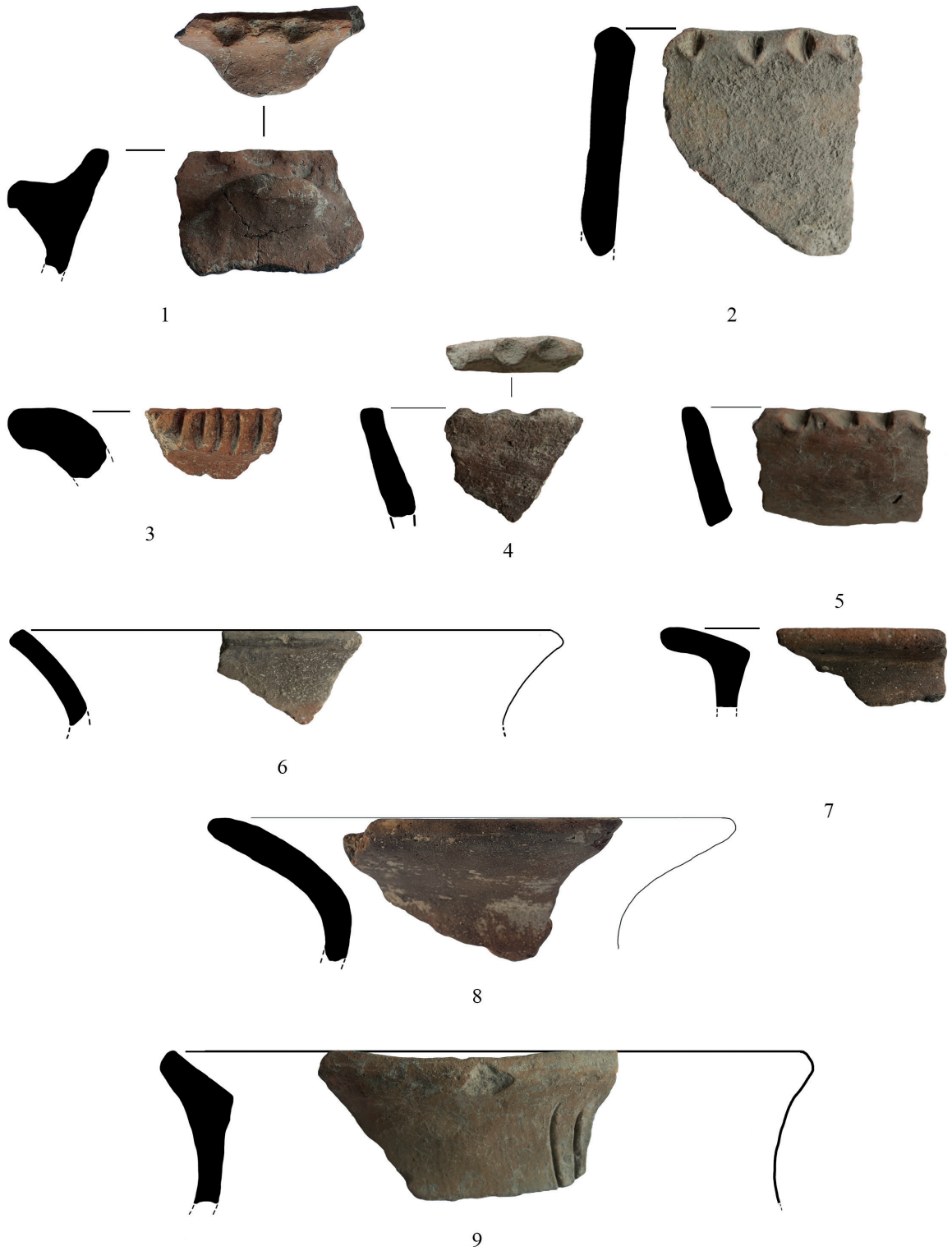

Tabla III

1

2

3

10 cm

Tabla IV

Tabla V

1

2

3

10 cm

4

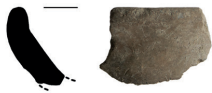

10 cm

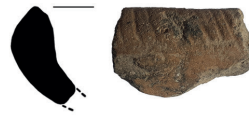
Tabla VI

1

2

3

4

5

6

10 cm

Tabla VII

Tabla VIII

Tabla IX

Tabla X

Tabla XI

10 cm

Tabla XII

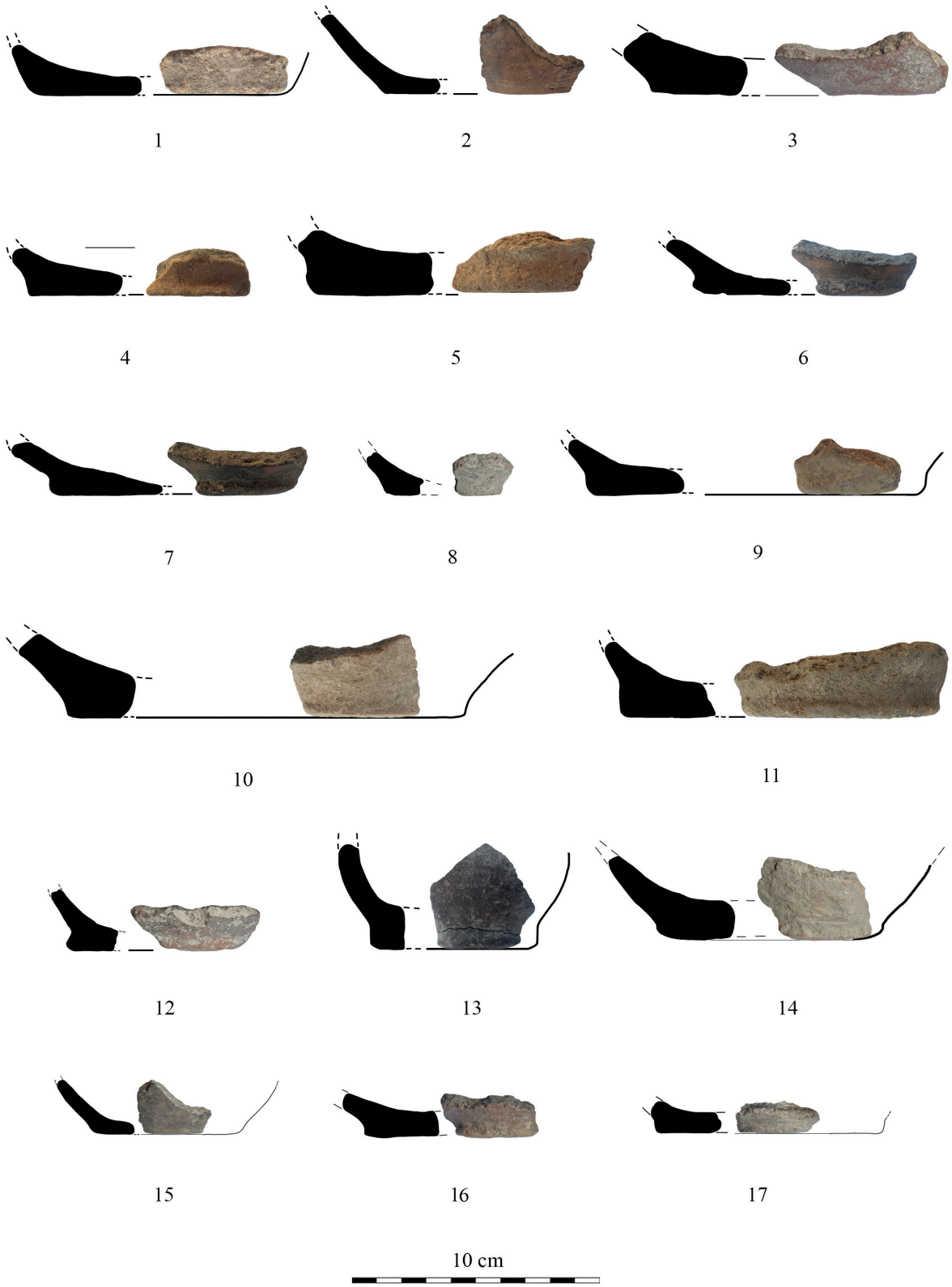

Tabla XIII

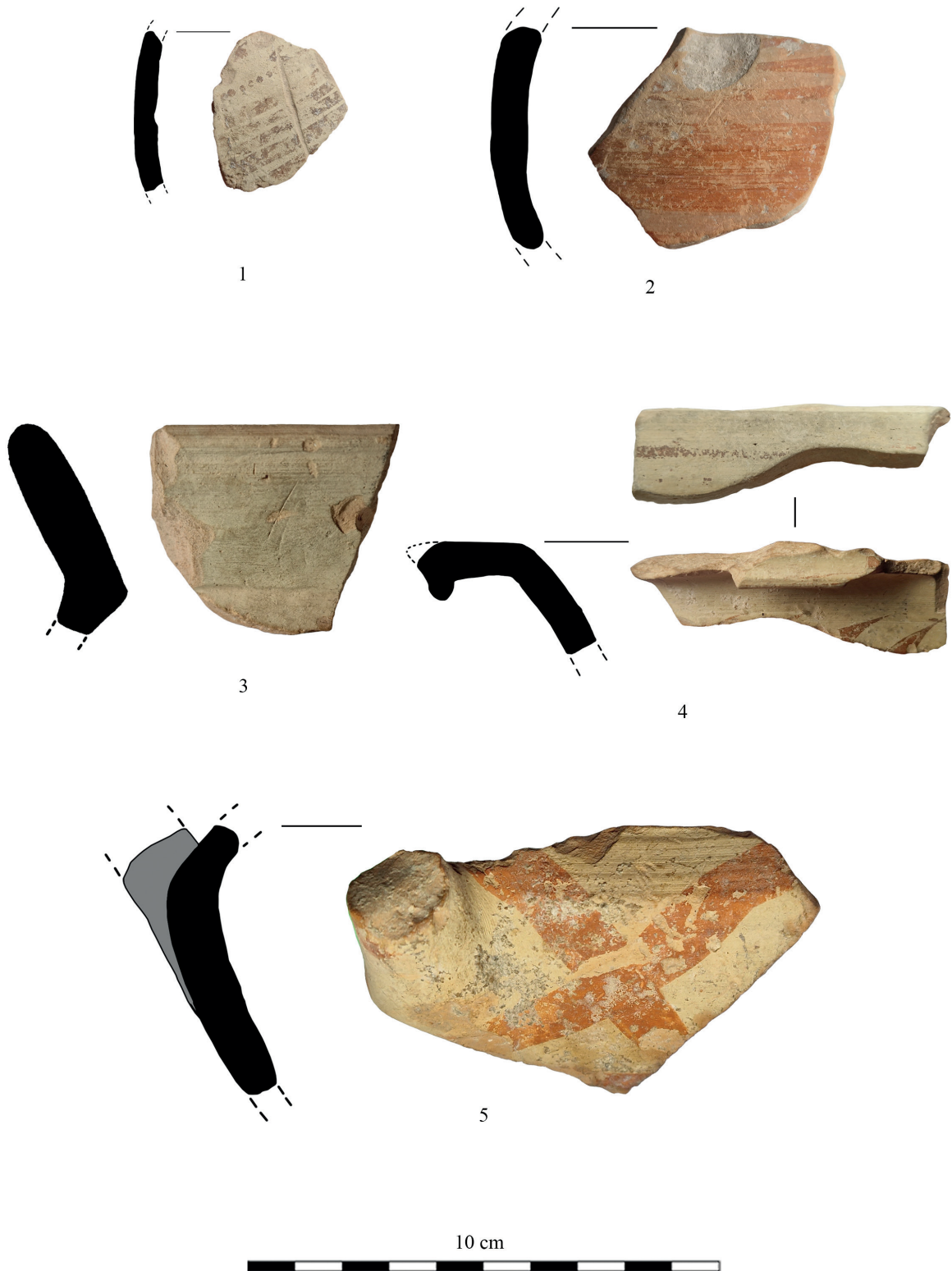

Tabla XIV

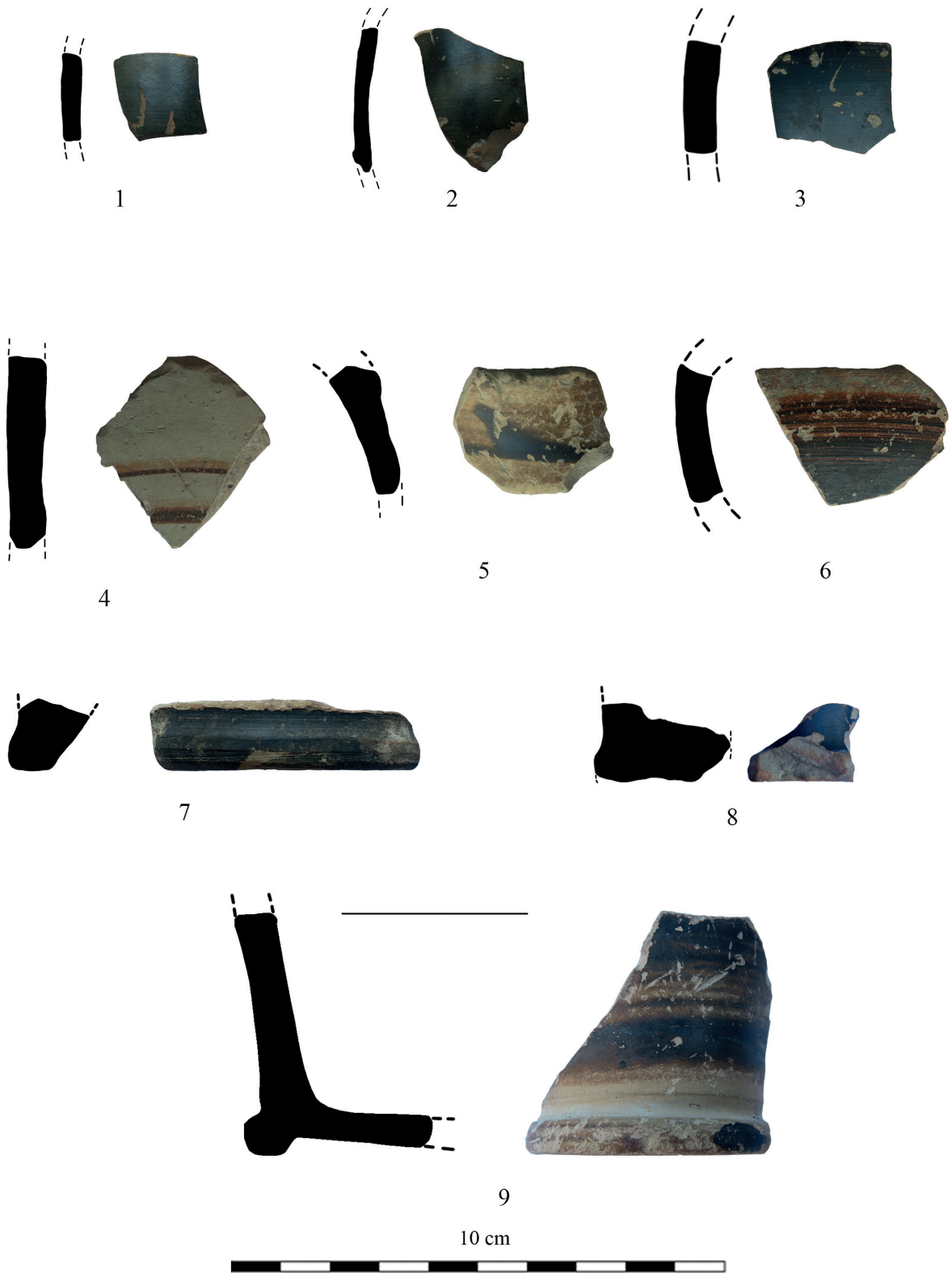

Tabla XV

1

2

10 cm

Tabla XVI

1

2

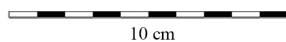
10 cm

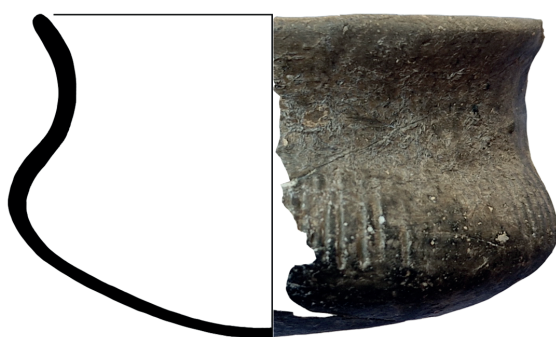
Tabla XVII

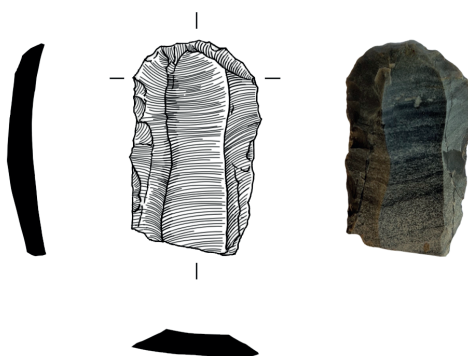
1

2

3

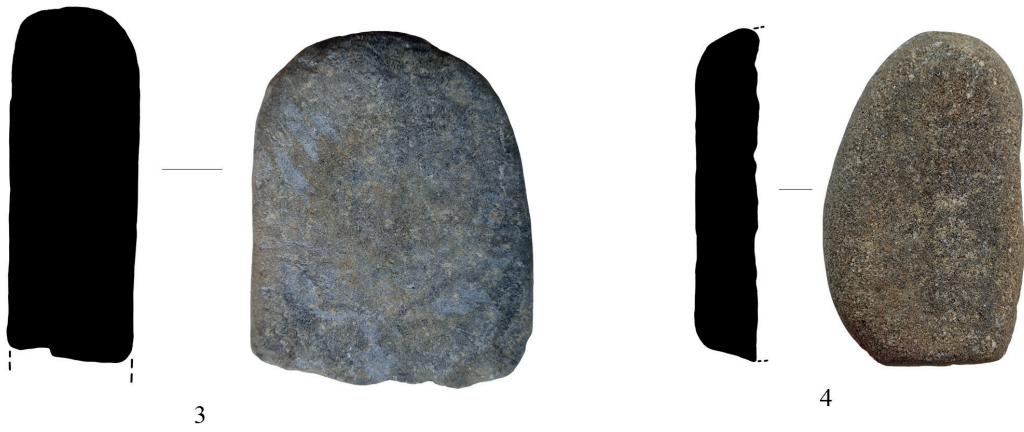

4

10 cm

Tabla XVIII

10 cm

Literatura

- I. Alduk 2013 Ivan Alduk, *Arheološka topografija jugozapadnoga dijela Mosora*, Tusculum 6, Solin 2013, 25-33.
- A. Arena – V. Barbarić – I. Radić Rossi 2020 Alberta Arena – Vedran Barbarić – Irena Radić Rossi, *Vranjic (Gulf of Kaštela) between the late early and the middle bronze age (19th–14th century BCE)*, u: Ivanka Kamenjarin – Domagoj Tončinić (ur.), *Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 33 (2019), Zagreb 2020, 21-37.
- V. Barbarić 2011 Vedran Barbarić, *Tipologija lončarije iz kasnoga brončanoga i željeznoga doba s područja Dalmacije*, doktorska disertacija, Split 2011.
- Š. Batović 1968 Šime Batović, *Istraživanje ilirskog naselja u Radovinu*, Diadora 4, Zadar 1968, 53-74.
- T. Belanová Štolcová – K. Grömer 2010 Tereza Belanová Štolcová – Karina Grömer, *Loom-Weights, Spindles and Textiles – Textile Production in Central Europe from the Bronze Age to the Iron Age*, u: Eva Andersson Strand et al. (ur.), *North European Symposium for Archaeological Textiles X*, Ancient Textiles series vol. 5, Oxford 2010, 9-20.
- M. Bilić 2012 Maja Bilić, *Solin-Dračevac*, Hrvatski arheološki godišnjak 8/2011, Zagreb 2012, 645-646.
- I. Borzić 2017 Igor Borić, *Korint B i srodne amfore s istočnojadranskih gradinskih lokaliteta*, u: Goranka Lipovac-Vrkljan – Irena Radić Rossi – Ana Konestra (ur.), *Amphorae as a resource for the reconstruction of economic development in the Adriatic region in Antiquity: local production*, Zagreb 2017, 5-12
- Z. Brusić 1977 Zdenko Brusić, *Prehistorijski podmorski nalazi na području južne Liburnije*, Radovi Centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 24, Zadar 1977, 53-60.
- N. Cambi 2012 Nenad Cambi, *O nekim toponimima i opisu ratovanja na istočnom Jadranu u Lukanovom građanskom ratu*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti 512 (49), Zagreb 2012, str. 1-28.
- S. Čače 1999 Slobodan Čače, *Manijski zaljev, Jadastini i Salona*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 90-91/1997-1998, Split 1999, 57-87.
- S. Čače 2001 Slobodan Čače, *Putalji do početka povijesnog doba*, u: Tonči Burić – Slobodan Čače – Ivo Fadić (ur.), *Sv. Juraj od Putalja*, Split 2001, 33-77.
- M. Čelhar – I. Borzić 2016 Martina Čelhar – Igor Borzić, *Gradina u Zemuniku Donjem – nalazi željeznog i rimskog doba*, u: Josip Faričić – Zdenko Dundović (ur.), *Zemunik u prostoru i vremenu*, Zadar 2016, 68-117.
- M. Čelhar et al. 2018 Martina Čelhar – Mate Parica – Mato Ilkić – Dario Vujević, *A Bronze Age underwater site near the islet of Ričul in northern Dalmatia (Croatia)*, Zeitschrift für maritime und limnische Archäologie und Kulturgeschichte 17/1 (2017), Pretzfeld 2018, 21-34.
- B. Čović 1965 Borivoj Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 20, Sarajevo 1965, 27-145.

- E. M. De Juliis 1977 Ettore M. De Juliis, *La Ceramica geometrica della Daunia*, Firenze 1977.
- I. Drnić 2018 Ivan Drnić, *Donje Pokuplje u komunikacijskoj mreži željeznoga doba na razmeđu južne Panonije, istočnih Alpa i zapadnoga Balkana*, doktorska disertacija, Zagreb 2018.
- J. Fileš Kramberger 2020 Julija Fileš Kramberger, *Glinom do tkanine. Pribor za izradu tkanine iz željeznodobnog naselja s položaja Pogorelac u Sisku*, u: Ivan Drnić (ur.), *Segestika i Siscija. Naselje s početka povijesti*, katalog izložbe, Zagreb 2020, 110-123.
- S. Forenbaher 1987 Stašo Forenbaher, *Vlaška peć kod Senja. Rezultati istraživanja 1986*, *Opvscvla archaeologica*, 11-12, Zagreb 1987, 83-97.
- S. Forenbaher 2018 Stašo Forenbaher, *Ljubljana i Cetina: lončarski stilovi 3. tisućljeća prije Krista na prostoru istočnoga Jadrana*, *Prilozi Instituta za arheologiju* 35, Zagreb 2018, 113-157.
- S. Forenbaher – P.Vranjican 1985 Stašo Forenbaher – Pavle Vranjican, *Vaganačka pećina*, *Opvscvla archaeologica* 10, Zagreb 1985, 1-21.
- B. Govedarica 1982 Blagoje Govedarica, *Prilozi kulturnoj stratigrafiji praistorijskih gradinskih naselja u jugozapadnoj Bosni*, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja* 20, Sarajevo 1982, 111-234.
- A. Hellmuth Kramberger 2017 Anja Hellmuth Kramberger, *Monkodonja. Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre, Knjiga 2/1*, *Monografije i katalozi* 28/1, Pula 2017.
- M. Hulina – S. Forenbaher – P.T. Miracle 2012 Mateja Hulina – Stašo Forenbaher – Preston T. Miracle, *Prapovijesna keramika iz unutrašnjeg dijela Pupićine peći (iskopavanje 2001. godine)*, *Histria archaeologica* 42, Pula 2012, 137-184.
- L. Katić 1955 Lovre Katić, *Selo Kućine i trinaest isprava o Sutikvi*, *Starohrvatska prosvjeta* III, br. 4, Zagreb 1955, 141-169.
- M. Katić 1995 Miroslav Katić, *Ilirsko naselje na Sutikvi*, *Solinska kronika* 15 (II), Solin 15. 11. 1995, 16-17.
- M. Katić 2002 Miroslav Katić, *Proizvodnja kasnih korintskih B amfora u Farosu*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split 2002, 51-59.
- M. Katić 2010 Miroslav Katić, *Prethistorijske gradine solinskoga i kliškoga područja*, *Tusculum* 3, Solin 2010, 7-19.
- B. Kirigin – L. Paraman 2020 Branko Kirigin – Lujana Paraman, *Lončarski i ostali pokretni nalazi otkriveni u gospodarskoj zgradi palače Garagnin Fanfogna (lapidariju Muzeja grada Trogira)*, u: Ivo Babić – Branko Kirigin – Lujana Paraman (ur.), *Iz prapočetaka Trogira. Zaštitna arheološka istraživanja u sklopu palače Garagnin – Fanfogna (Muzej grada Trogira) 1978. – 1980. godine*, Trogir 2020, 29-78.
- D. Kliškić 2001 Damir Kliškić, *Prapovijest na području Dugopolja*, u: Ante Gulin (prir.), *Dugopolje. Zbornik radova Općine Dugopolje, 1*, Zagreb – Dugopolje 2001, 55-79
- C. G. Koehler 1992 Carolyn G. Koehler, *A Brief Typology and Chronology of Corinthian Transport Amphoras*, u: V. I. Kats – S. Y. Monakhov (ur.), *Greek Amphoras*, Saratov 1992, 265-283, <http://projects.chass.utoronto.ca/amphoras/corab92.htm>, pristupljeno 25. srpnja 2022.

- J. Korošec – P. Korošec 1980 Josip Korošec – Paola Korošec, *Istraživanja na Bribirskoj glavici u Bribiru*, Diadora 9, Zadar 1980, 95-115.
- T. Marjanac 1987 Tihomir Marjanac, *Sedimentacija Kernerove »srednje fliške zone« (paleogen, okolica Splita)*, Geološki vjesnik 40, Zagreb 1987, 177-194
- I. Marović 1975 Ivan Marović, *Salone dans la prehistorie*, Disputationes Salonitanae 1970, Split 1975, 9-22.
- M. Matijević 1994 Marko Matijević, *Sutikva: jaružalo puno prehistorije*, Solinska kronika 4 (I), Solin 15. 12. 1994, 16.
- M. Miše 2015 Maja Miše, *Gnathia and related Hellenistic ware on the East Adriatic coast*, Oxford 2015.
- V. Nizzo 2007 Valentino Nizzo, *Le produzioni ceramiche indigene e di tipo misto di area apula*, u: Maria Gilda Benedettini (ur.), *Il Museo delle Antichità Etrusche e Italiche. II. Dall'incontro con il mondo greco alla romanizzazione*, Roma 2007, 273-325.
- L. Paraman – M. Ugarković
– M. Steskal 2020 Lujana Paraman – Marina Ugarković – Martin Steskal, *Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka*, Annales Instituti Archaeologici 16, Zagreb 2020, 245-268.
- L. Paraman
– M. Ugarković 2020-2021 Lujana Paraman – Marina Ugarković, *Gradinsko utvrđenje Sutilija: nove spoznaje temeljene na arheološkim nalazima prikupljenim neinvazivnim istraživanjima*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 113, Split 2020-2021, 41-99.
- N. Petrić 1999 Nikša Petrić, *Nalazi apulske geometrijske keramike u srednjoj Dalmaciji*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 90-91, Split 1999, 43-55.
- A. Piteša 1992 Ante Piteša, *Sutikva. Arheološka mjesta i spomenici*, u: Emilo Marin (ur.), *Starohrvatski Solin*, Split 1992, 158-159.
- I. Radić Rossi 2011 Irena Radić Rossi, *Problematika prapovijesnih i antičkih arheoloških nalazišta u hrvatskom podmorju*, doktorska disertacija, Zadar 2011.
- L. Šešelj 2010 Lucijana Šešelj, *Promunturium Diomedis: Svetište na rtu Ploča i jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, doktorska disertacija, Zadar 2010.
- L. Šešelj – M. Vuković 2013 Lucijana Šešelj – Morana Vuković, *Liburnsko naselje u Radovinu: preliminarna analiza keramičkog materijala*, Diadora 26-27, Zadar 2013, 333-350.
- A. Škobalj Ante Škobalj, *Obredne gomile*, Trogir 1970.
- I. Škoro 2020 Iva Škoro, *Južnoitalska mat slikana keramika iz Zadra: arheološka istraživanja do 1989. godine*, Diadora 33-34, Zadar 2020, 69-100.
- A. Šokčević 2016 Anamarija Šokčević, *Keramički nalazi s gradine Vrčevo-Gorica*, diplomski rad, Zadar 2016.

- I. Šuta 2010 Ivan Šuta, *Prilog poznavanju topografije prapovijesnih nalazišta na području Labina, Prgometu i Opora*, Zbornik Opor i Kozjak. Spona priobalja i Zagore, Kaštela 2010, 5-17.
- I. Šuta 2011 Ivan Šuta, *Žrnjevi i nakovnji*, u: Ivanka Kamenjarin et al.: *Antički Sikuli*, Kaštela 2011, 104-109.
- I. Šuta 2012 Ivan Šuta, *Topografija kasnorepublikanske Salone u kontekstu novih nalaza iz Bencunuša*, Tusculum 5, Solin 2012, 7-19.
- I. Šuta 2016 Ivan Šuta, *Prapovijest Kozjaka*, Kaštela 2016.
- I. Šuta 2020 Ivan Šuta, *Skica nacrtu ceste Klis – Split iz 1807. godine*, Tusculum 13, Solin 2020, 117-134.
- I. Šuta 2021 Ivan Šuta, *Prapovijesna gradina Znojilo (Gradac) u Prgometu*, Kaštelanski zbornik 14, Kaštela 2021, 41- 56.
- D. Urem 2012 Dušanka Urem, *Limska gradina. Keramika s područja nekropole*, Monografije i katalogi 21, Arheološki muzej Istre, Pula 2012.
- E. Visković 2019 Eduard Visković, *Prilozi poznavanju prapovijesti grada Hvara – arheološko istraživanje u kući Galić*, Prilozi povijesti otoka Hvara XIV, 9-35.
- D. Yntema 1990 Douwe Yntema, *The Matt-Painted Pottery of Southern Italy. A general survey of the Matt-Painted Pottery Styles of Southern Italy during the Final Bronze Age and the Iron Age*, Galatina 1990.
- T. Zojčeski 2013 Tomislav Zojčeski, *Gradina Benkovac – Kaštel, objavljena i neobjavljena arheološka građa*, diplomski rad, Zadar 2013.

Summary

Martin Bažoka – Ivan Šuta

Prehistoric finds from Sutikva hillfort in Solin

Key words: Sutikva, prehistoric hillfort, Bronze Age, Iron Age

The archaeological site Sutikva is situated in the eastern part of the present day Solin, next to the large limestone rock by the road to the Mravinci village. This is a prehistoric archaeological site of the hillfort type. From the top of the rock possible is a fine visual control of the surrounding area and communications. Today, most part of the prehistoric site is destroyed, and a larger number of archaeological finds collected during various construction works in the area settlement is in the archaeological collection of Marko Matijević. Most part of the finds was collected in the 1990s, during the construction of the said road to Mravinci and widening of the Solin cemetery. In total, collected is around 15 kg of ceramic material, of which separated are 104 diagnostic fragments. Most of them are fragments of local ceramic pottery that can be dated to the Bronze or the Iron Ages. Represented are various variants of vessel types, dominated by pots, bowls, cups and pitchers. A larger part of the pottery is of fine quality, and of polished wall surfaces. The dominating decorations are plastic applications of tongue like and horseshoe like forms, applied plastic strips that may be decorated by impressing and cutting, and variations of warted protrusions.

A lesser part of the material found is imported pottery. Most part of this is material of the South Italic production, dominated by the workshops from the present day Apulia and the Greek colonies in South Italy. Besides the ceramic finds, found is also a lesser quantity of lithic artifacts. These are mostly manual millstones and grindstones. Chipped lithic finds are present as well.

Considering all the treated material from Sutikva, there can be noted a significant similarity with the sites of the coastal Dalmatia and the offshore islands, from the period from the late Bronze Age till the early Iron Age.

Lacking of finds dated around the 3rd ct. BC and later lead to the conclusion that Sutikva ceased being used as a settlement at that time, that could coincide with the beginnings of settling at the area where in the 2nd ct. BC Salona will be formed.

Translated by Radovan Kečkemet

